

ПИЛИПЕНКО В. П.,

кандидат юридичних наук, адвокат,
заслужений юрист України,
член Європейської комісії
«За демократію через право»
(2013–2017 рр.)

УДК 341.322.5

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.41>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті розглядаються актуальні аспекти співробітництва України та Міжнародного кримінального суду в контексті розгляду звернень України в Міжнародному кримінальному суді, аналізуються положення деяких законопроектів у частині можливого приєднання України до Римського статуту Міжнародного кримінального суду та окреслюються шляхи подальшого співробітництва між Україною та Судом.

Міжнародне співтовариство давно намагається створити постійно діючу міжнародну судову систему з метою притягнути до відповідальності осіб, відповідальних за найтяжчі злочини, такі як геноцид, агресія, злочини проти людства та воєнні злочини. Стверджується, що головним завданням Міжнародного кримінального суду є здійснення міжнародного правосуддя щодо осіб, яких звинувачують у вчиненні найтяжчих міжнародних злочинів. У преамбулі його Статуту підкреслюється, що Суд пов'язаний із системою ООН і має юрисдикцію щодо найтяжчих злочинів, що викликають занепокоєння усього міжнародного співтовариства. Метою цієї статті є вивчення особливостей у процесі імплементації положень Статуту Міжнародного кримінального суду в законодавство деяких іноземних держав-членів Статуту. Стверджується, що найпоширенішими способами імплементації міжнародного права в національну правову систему є: рецепція, тобто текстове повторення нормотворчим органом держави змісту міжнародного права у статті нормативного правового акта; трансформація, що означає обробку тексту міжнародно-правового акта або окремих його статей із прийняттям на цій основі внутрішнього законодавства; посилання, що є вказівкою у внутрішньому правовому акті міжнародного права як джерела, що регулює ці довідкові відносини. Доводиться теза про те, що підписання і ратифікація Римського статуту накладає на держави, що приєдналися, зобов'язання узгодити своє національне законодавство і правозастосовну практику з положеннями Статуту. Так, у законодавстві держави-учасниці мають отримати закріплення принцип компліментарності юрисдикції Суду щодо юрисдикції національних судів і принцип неприпустимості посилання на посадове становище особи для звільнення її від відповідальності. Констатується, що параметри сприйняття положень Римського статуту в контексті покарання за воєнні злочини визначаються самою державою в її внутрішньому законодавстві, з урахуванням типу її правової системи, конституційних положень, а також міжнародно-правових зобов'язань держави.

Ключові слова: Римський статут Міжнародного кримінального суду, Міжнародний кримінальний суд, імплементація, трансформація, воєнні злочини, кримінальне законодавство, принцип компліментарності.

Pylypenko V. P. Some issues of cooperation of Ukraine and the International Criminal Court: legal aspects

Topical aspects of cooperation between Ukraine and the International Criminal Court in the context of Ukraine's appeals to the International Criminal Court are considered in the article, some legal acts provisions regarding Ukraine's possible accession to the Rome Statute of the International Criminal Court are analyzed, and the ways of further cooperation between Ukraine and the Court are outlined.

The international community has long sought to establish a permanent international judiciary to bring to justice those responsible for the most serious crimes, such as genocide, aggression, crimes against humanity and war crimes. It is argued that the main task of the International Criminal Court is to administer international justice to persons accused of committing the most serious international crimes. The preamble to its Statute emphasizes that the Court is linked to the UN system and has jurisdiction over the most serious crimes of concern to the entire international community. The purpose of this article is to explore the features and issues in the process of implementing the provisions of the Statute of the International Criminal Court in the legislation of some foreign member states of the Statute. It is argued that the most common ways of implementing international law into the national legal system are reception, ie textual repetition by the rule-making body of the state of the content of the international law in the article of the normative legal act; transformation, which means the processing of the text of an international legal act or its individual articles with the adoption on this basis of domestic law; reference, which is an indication in a domestic legal act of international law as a source governing these reference relations.

It is argued that the signing and ratification of the Rome Statute imposes an obligation on the acceding states to bring their national legislation and law enforcement practices into line with the provisions of the Statute. Thus, member-states shall enshrine in law the principle of complementarity of the Court jurisdiction in relation to the jurisdiction of national courts and the principle of the inadmissibility of a reference to a person's official position in order to release him or her from liability. It is stated that the parameters of perception of the Rome Statute provisions on punishments for war crimes are determined by the state itself in its domestic legislation, taking into account the type of its legal system, constitutional provisions and international legal obligations of the state.

Key words: *Rome Statute, Statute of the International Criminal Court, International Criminal Court, implementation, transformation, war crimes, criminal law, principle of complementarity.*

Постановка проблеми. Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) – це, по суті, перший постійно чинний міжнародний орган кримінального правосуддя, який переслідує і притягає до відповідальності не державу, а конкретну фізичну особу, конкретного індивіда. Основним завданням Римського Статуту МКС є забезпечення правових засад притягнення до відповідальності фізичних осіб, незалежно від їхнього службового становища, винних у вчиненні найсерйозніших міжнародних злочинів, які викликають занепокоєння всього світового співтовариства. Відповідно до ст. 5 Римського статуту, суд здійснює юрисдикцію щодо таких злочинів, як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії.

Головним принципом організації та діяльності Суду є принцип компліментарності, відповідно до якого МКС не замінює, а доповнює національні органи кримінальної юстиції. На практиці це означає, що він здійснює свою юрисдикцію лише у випадках, коли відповідні держави не можуть або не бажають забезпечити ефективне переслідування осіб, що підозрюються у вчиненні згаданих вище міжнародних злочинів. При цьому критерії небажання

або нездатності держави чітко визначені у п.п. 2 і 3 ст. 17 Римського статуту, яка врегульовує питання прийнятності справи для МКС.

Якщо розглянути попередній міжнародний досвід щодо створення подібних органів, то варто звернути увагу на те, що Міжнародні кримінальні трибунали щодо колишньої Югославії та Руанди мали в основі своєї діяльності паралельну юрисдикцію щодо судового переслідування осіб за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права на національному рівні (ст. 8 Статуту Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди та ст. 9 Статуту Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії). При цьому важливим є те, що, відповідно до зазначених статей, юрисдикція цих двох міжнародних кримінальних трибуналів мала пріоритет щодо юрисдикції національних судів. На будь-якому етапі судового провадження міжнародний трибунал мав право офіційно запитувати національні суди передати йому провадження у справі відповідно до його статуту та правил процедури і доведення. Щодо принципу компліментарності як основи діяльності постійно діючого МКС, то згідно з ним першочергова роль у переслідуванні осіб, що вчинили злочини, які підпадають під юрисдикцію МКС, належить національним системам кримінальної юрисдикції, а МКС є додатковим до цих систем органом, який втручається лише коли держава не може або не бажає розслідувати певну конкретну справу. Отже, вперше в міжнародній практиці створено орган кримінального судочинства, що не замінює автоматично юрисдикцію держави, а доповнює національні системи правосуддя.

Як відомо, Україна брала активну участь у підготовці проєкту Римського статуту МКС та проведення підготовчої роботи із заснування Суду. Яскравим свідченням цього була участь делегації України в Дипломатичній конференції повноважних представників під егідою Організації Об'єднаних Націй із питання створення МКС, підписання нашою державою Заключного Акта Римської дипломатичної конференції, яким було схвалено Римський статут МКС.

Україна підписала Римський Статут 20 січня 2000 р. і розпочала роботу з підготовки до ратифікації цього важливого міжнародного договору.

Нині питання ратифікації Україною Римського статуту МКС знаходиться на порядку денному. Ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [17] встановлює, що сторони співпрацюють із метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту МКС 1998 року та пов'язаних із ним документів. Окрім цього, ч. 6 ст. 124 Конституції України передбачає, що Україна може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом МКС. Проте така ратифікація станом на 2020 рік вже може відбутися.

Постановка завдання. Мета цієї статті – дослідити деякі актуальні питання співробітництва між Україною та МКС на сучасному етапі та спрогнозувати перспективи подальшого співробітництва, а також можливості приєднання України до Римського статуту МКС 1998 р.

Питання створення, функціонування та імплементації положень Статуту МКС досліджувались такими вітчизняними вченими, як В.Ф. Антипенко, В.А. Базов, М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, М.М. Гнатовський, Н.В. Дрьоміна, С.О. Загороднюк, Н.А. Зелінська, О.В. Касинюк, А.О. Кориневич, Г.Л. Кохан, І.О. Колотуха, В.М. Лисик, А.С. Мацко, А.А. Маєвська, В.М. Репецький, В.П. Попович, М.І. Хавронюк, О.Р. Фісенко, В.Х. Ярмачі та ін.

Серед праць зарубіжних вчених варто виділити роботи, зокрема, Р.А. Адельханяна, М.Ш. Басіоуні, І.П. Бліщенко, В.А. Вдовіна, І.І. Карпеця, А.Г. Кибальника, М.І. Костенка, М. Моріс, В.Н. Русиної, М.А. Саркісяна, Н.А. Сафарова, І.Г. Соломоненко, Є.Н. Трикоз, Б.Б. Ференца, І.В. Фісенко та ін.

Виклад основного матеріалу. У 1998 р. на дипломатичній конференції в Римі 120 держав-членів ООН прийняли Римський статут, який став основою для створення МКС. Статут набув чинності 1 липня 2002 р., коли його ратифікувало 60 держав. Станом на 2019 р. 122 держави є учасниками Римського статуту МКС, з яких: 33 – держави Африки, 18 – дер-

жави Азії, 18 – держави Східної Європи, 28 – держави Латинської Америки, 25 – держави Західної Європи та інші держави. З огляду на складність роботи МКС, кількість справ, які були направлені до Суду, та кількість винесених вироків є порівняно невеликою [10, с. 8].

МКС став першим постійним кримінальним судом. МКС не входить у структуру ООН, але може порушувати справи за поданням Ради Безпеки ООН. Україна брала активну участь у підготовці договору і навіть підписала його та приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети МКС, але до цього часу Статут не ратифіковано. На заваді цьому став висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 р. № 3-в/2001 [2]. Конституційний Суд вважає, що ст. 1 Статуту, вказуючи на те, що МКС є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, водночас наголошує, що цей Суд доповнює національні органи кримінальної юстиції. Аналогічне положення міститься також в абзаці десятому преамбули Статуту. Доповнюючи національну систему правосуддя характер МКС конкретизується в низці інших статей Статуту, зокрема в п. 2 ст. 4, згідно з яким Суд може здійснювати свої функції і повноваження на території будь-якої держави-учасниці, у пп «а» п. 1 ст. 17, відповідно до якого Суд приймає до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи, коли держава, під юрисдикцією якої перебуває особа, підозрювана у вчиненні передбаченого Статутом злочину, «не бажає або не здатна проводити розслідування чи порушити кримінальне переслідування належним чином».

Отже, МКС доповнює систему національної юрисдикції. Можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII «Правосуддя» Конституції України. Це дає підстави для висновку, що абзац десятий преамбули та ст. 1 Статуту не узгоджуються з положеннями ч.ч. 1, 3 ст. 124 Конституції України, а тому приєднання України до цього Статуту відповідно до ч. 2 ст. 9 Конституції України можливе лише після внесення до неї відповідних змін. Суд дійшов висновку визнати Римський статут МКС, підписаний від імені України 20 січня 2000 р., який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та ст. 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції». Згодом до ст. 124 Конституції України були внесені зміни, які уможливили ратифікацію. Вони набули чинності 30 червня 2019 р. З цієї дати Україна може ратифікувати Римський Статут МКС і ставати повноправною державою-учасницею МКС.

Разом із тим, не будучи учасницею МКС, Україна двічі визнала його юрисдикцію *ad hoc* (для конкретних ситуацій), подавши спеціальні Заяви до Суду за ст. 12(3) Статуту. Перша Заява щодо злочинів проти людяності, вчинених з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. під час Революції Гідності [6], та «злочинів проти людяності та воєнних злочинів, вчинених вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР» згідно зі ст. 12(3) Римського статуту [13]. Першу заяву було подано 17 квітня 2014 р., а другу – 8 вересня 2015 р.

Нині ситуація щодо України перебуває на стадії попереднього розслідування. Варто зазначити, що в Римському статуті МКС не встановлено строків, протягом яких має тривати попереднє розслідування [16, para. 13]. Крім збору інформації, що стосується ситуації, метою попереднього розслідування є заохочення держав проводити внутрішні розслідування, що пояснює те, чому ця стадія зазвичай затягується на кілька років [16, para. 16].

Отже, МКС матиме юрисдикцію щодо вказаних злочинів незалежно від громадянства осіб, які їх вчинили, – це можуть бути громадяни України, громадяни держави-агресора або будь-яких третіх держав. У своїх звітах щодо попереднього вивчення ситуації в Україні за 2015–2018 роки Офіс Прокурора кваліфікував конфлікт у Криму, що виник між Україною і Російською Федерацією, як міжнародний збройний конфлікт, що почався не пізніше ніж 26 лютого 2014 р. і триває й дотепер, оскільки Крим і Севастополь є фактично окупованими. Що стосується ситуації на сході України, то Прокурор Суду попередньо вважає, що

на 30 квітня 2014 року інтенсивність бойових дій між українськими урядовими військами та збройними елементами на сході України досягла рівня, який уможливило застосування міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), а збройні угруповання, включаючи так звані «ДНР» та «ЛНР», є досить організованими, щоб розглядати цю ситуацію як неміжнародний збройний конфлікт. Також Офіс Прокурора навів додаткові свідчення, які вказують на факт існування прямого військового протистояння між збройними силами РФ та України щонайпізніше з 14 липня 2014 року. На сході України має місце також міжнародний збройний конфлікт. Крім цього, Офіс Прокурора продовжує розглядати заяви про те, що РФ здійснювала та здійснює загальний контроль над збройними угрупованнями на сході України, щоб встановити, чи можна розглядати цей збройний конфлікт між ЗСУ та неурядовими збройними угрупованнями виключно як міжнародний збройний конфлікт [10, с. 10].

У Звіті 2018 р. Офіс Прокурора [8] зазначив, що серед імовірних злочинів, скоєних у Криму і на Донбасі, є насильницькі зникнення, віроломні вбивства, катування, сексуальні та гендерні злочини, примусовий призов до збройних сил держави-окупанта, використання дітей-солдатів, порушення права на справедливе судочинство, незаконне позбавлення волі, захоплення власності, знищення цивільних об'єктів тощо. Офіс Прокурора МКС, як і раніше, вважає збройний конфлікт міжнародним, україно-російським тільки з липня 2014 р., але *«продовжує розглядати заяви про те, що Російська Федерація здійснювала і здійснює загальний контроль над збройними групами на сході України, щоб встановити, чи можна розглядати збройний конфлікт між Збройними силами України і антиурядовими збройними групами, який в інших випадках вважався б не міжнародного як по суті міжнародний конфлікт»* із квітня 2014 р. Оскільки кваліфікація ситуації на Донбасі не є остаточною, Офіс Прокурора МКС щодо ситуації на Донбасі розглядає положення Римського статуту, які застосовуються як до міжнародних збройних конфліктів (далі – МЗК), так і до не міжнародних збройних конфліктів (далі – НМЗК) [8].

Нині Офіс Прокурора проводить попереднє вивчення ситуації. Це означає, що Прокурор має визначити: чи є наявна кількість доказів скоєння злочинів достатньої тяжкості, які підпадають під юрисдикцію МКС; чи проводяться національні судові процеси щодо конкретних випадків та чи буде відкриття провадження слугувати інтересам правосуддя і жертв. Якщо на ці питання не буде позитивної відповіді, Прокурор МКС не зможе перейти до наступної стадії – розслідування.

Правовими підставами для двох заяв України до МКС були ст. 7 і ст. 8 Римського статуту МКС. Вищезазначені статті стосуються злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Варто зазначити, що 13 вересня 2002 р. Російська Федерація підписала Римський Статут, але не ратифікувала його [17]. 16 листопада 2016 р. Президент РФ прийняв Указ «Про наміри Російської Федерації не стати учасником Римського міжнародного кримінального суду» [15].

Щодо перспектив подальшого співробітництва між Україною та МКС, то важливо зазначити, що для виконання зобов'язань за міжнародним правом 02.06.2016 р. парламентом України було схвалено Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [11], відповідно до якого наша держава може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом. Конституційний Суд України надав Висновок 25 січня 2016 р., що таке положення відповідає Конституції України [7].

Разом із тим варто констатувати, що чинне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України неповною мірою відповідає вимогам Римського статуту, зокрема в частині визначення воєнних злочинів. Правозахисні організації неодноразово звертали увагу на невідповідність розділу XX Кримінального Кодексу України (далі – КК України) «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» нормам МГП та Римському статуту. Зокрема, у КК не передбачена відповідальність за злочини проти людяності, а його положення щодо агресії, воєнних злочинів та геноциду неповною мірою відповідають вимогам сучасного міжнародного кримінального права.

На нагальність розв'язання цієї проблеми звернула увагу і ПАРЄ в Резолюції № 2112 (2016) «Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні», відпо-

відно до якої ПАРЄ закликає українську владу «узгодити своє національне законодавство, включаючи Кримінальний кодекс та Кримінально-процесуальний кодекс, з положенням міжнародного кримінального права і, зокрема, включити положення про статус захопленої людини і визначити тортури як тяжкий злочин» [5].

Висновки. Таким чином, з урахуванням викладеного вище можна сформулювати певні висновки. Незважаючи на те, що Верховна Рада України так і не ратифікувала Римський Статут, Україна нині визнає юрисдикцію МКС щодо розслідування злочинів геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних в Україні під час конфлікту на основі двох заяв Уряду України до МКС.

У результаті подання зазначених вище заяв та їх обов'язковості щодо юрисдикції Україна має подвійні зобов'язання щодо співпраці з МКС. Стосовно імплементації Римського статуту основні зобов'язання України виникають щодо принципів співробітництва та компліментарності, що передбачає: зобов'язання співпрацювати з МКС відповідно до ч. 9 Римського Статуту та приймати відповідні законодавчі акти про співпрацю; принцип компліментарності, який встановлює, що МКС може здійснювати юрисдикцію лише тоді, коли держави, які повинні були мати юрисдикцію в цій ситуації, дійсно «не бажають або не можуть» проводити розслідування або притягати винних осіб до відповідальності. Україна дійсно має юридичні зобов'язання розслідувати злочини, які підпадають під юрисдикцію МКС [12], та притягати до відповідальності за їх скоєння [4, с. 98–108].

Варто констатувати, що визнання Україною юрисдикції МКС на умовах Римського статуту засвідчили невідповідність законодавства України про кримінальну відповідальність положенням міжнародного кримінального права. Нині КК України не передбачає кримінальної відповідальності за злочини проти людяності, за воєнні злочини, що являють собою порушення звичаєвого, а не договірного МГП. При цьому варто звернути увагу, що ці специфічні прогалини у вітчизняному кримінальному законодавстві України виникли не через те, що останнє перестало «встигати» за суспільно-політичним життям, а зумовлені тим, що від моменту прийняття КК його положення системно не узгоджувались із нормами сучасного міжнародного права та тенденціями його імплементації в національні правові системи, в тому числі в аспекті кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів.

Нині в Україні немає єдності думок щодо необхідності ратифікації Статуту МКС. Така ситуація, на нашу думку, не сприяє однозначному усвідомленню необхідності узгодження чинного кримінального, кримінально-процесуального законодавства з нормами міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Видається, що такі зміни мають відбуватись без прив'язки щодо прийняття рішення про ратифікацію Статуту МКС. Разом із тим варто констатувати, що ратифікація Статуту МКС передбачає насамперед застосування комплексного підходу та має супроводжуватись відповідними змінами до кримінального, кримінально-процесуального законодавства та інших галузей національного законодавства.

Видається, що узгодження положень законодавства України щодо кримінальної відповідальності з вимогами міжнародного кримінального права та міжнародного гуманітарного права, а також практикою їх імплементації в національну правову систему вимагає більш масштабних та глибинних змін. Видається, що саме навколо цього завдання і мають бути консолідовані спільні зусилля всіх гілок державної влади в Україні.

Список використаних джерел:

1. Висновок Головного науково-експертного управління 19.01.2018 р. на проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (реєстр. № 7179 від 05.10.2017). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62671
2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р. № 3-в/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v003v710-01>

3. Гнатовський М. Україна та Міжнародний Кримінальний Суд: конституційний аспект. URL: <https://voxukraine.org/uk/ukraine-and-the-international-criminal-court-a-constitutional-matter-ua/>
4. Гнатовський М., Кориневич А., Кучер О. Міжнародний кримінальний суд: ефективність функціонування та переваги для України. *Український часопис міжнародного права*. 2014. № 4. С. 98–108.
5. Гуманітарні занепокоєння щодо людей, захоплених під час війни в Україні : Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 2112 (2016). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2264_rez_2112.htm
6. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти [...] *Верховна Рада України*; Заява від 25.02.2014 р. № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18>
7. Конституційний Суд України ухвалив висновок у справі стосовно правосуддя (22 січня 2016 року). URL: www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/299427
8. Отчет о действиях по предварительному расследованию 2018 г. от 05.12.2018. URL: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-otp-rep-PE-Ukraine.pdf?fbclid=IwAR2o17xFZ4oYiX3SdpGd0iGe9d-clajwPPy8-DevG0jcRIEOV_Bxyqr75Og
9. Офіс Прокурора МКС опублікував черговий звіт про попереднє розслідування у справі «Ситуація в Україні». URL: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-otp-rep-PE-Ukraine.pdf?fbclid=IwAR2o17xFZ4oYiX3SdpGd0iGe9d-clajwPPy8-DevG0jcRIEOV_Bxyqr75Og
10. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду та документування міжнародних злочинів. Київ, 2019. URL: <https://mtot.gov.ua/files/uploads/804cde60-c58e-11e9-9f93-2901aae98577.pdf>
11. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
12. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р. : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1393-р від 23.11.2015 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/248740679>
13. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2015 р. № 145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 12. Ст. 77.
14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16 вересня 2014 року). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
15. Putin Promptly Withdraws Russia from the Agreement on the Hague Tribunal, Information Portal «Ukrainian Pravda», November 16, 2016. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/11/16/7126987/>.
16. Report on Preliminary Examination Activities, ICC-OTP (The Office of the Prosecutor), 12 November 2015. URL: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-PE-rep-2015-Eng.pdf>.
17. Rome Statute of the International Criminal Court, art 5, U.N. Doc A/CONF.183/9 (July 17, 1998) [hereinafter Rome Statute ICC].

